

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A KÁLMÁN-ÁGI KIRÁLYOK KÜLPOLITIKÁJÁHOZ

Dolgozatunkban a Kálmán-ági uralkodók – Kálmán (1095–1116) és fia, II. István (1116–1131) – külpolitikájának három eseményével kívánunk foglalkozni.

I. I. László (1077–1095) 1091. évi horvátországi foglalása nyomán a magyar királyság hódító törekvéseinek középpontjába hosszú időre a Balkán került.¹ A balkáni expanzió következő állomását Dalmácia megszerzése jelentette. Miután 1097 tavaszára Kálmán helyreállította a magyar uralmat Horvátországban,² és 1102-ben horvát királlyá koronáztatta magát,³ 1105-ben fegyveres úton hatalma alá vetette a bizánci birodalom integráns részét képező Dalmácia északi részének városait (Zára, Sebenico, Trau, Spalató) és szigeteit (Brazza, Veglia, Osero, Arbe).⁴ Dalmácia déli fele Ragusa központtal továbbra is a bizánci császár, a basileus fennhatósága alatt maradt. A kérdés az, hogy a dalmáciai magyar foglalás miként érintette a magyar–bizánci viszonyt. Erre vonatkozólag lényegében kétféle nézet fogalmazódott meg. Az

¹ E. SZENTPÉTERY: *Scriptores rerum Hungaricarum I–II.* Bp. 1937–1938. (továbbiakban: SRH) I. 406.; F. A. GOMBOS: *Catalogus fontium historiae Hungaricae I–III.* Bp. 1937–1938. (továbbiakban: G) 222A–222S.; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae I.* Red.: M. KOSTREŇIĆ. Zagrabiae 1967. II. Red.: T. SMİČIKLAS, Zagrabiae 1904. (továbbiakban: C) I. 198.; FRANKÓI V.: *Szent László levele a montecassinói apáthoz. Értekezések a történelmi tudományok köréből* 19 (1901) 280. – Az időpontra ld. PAULER GY.: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I.* Bp. 1899. (továbbiakban: PAULER 1899.) 156–157.

² SRH I. 182., 433.; G 60., 976–977., 2158., 2225. – Ehhez ld. pl. PAULER 1899. 200.; DEÉR J.: *A magyar törzsszövetség és patrimoniális királyság külpolitikája.* Kaposvár 1928. (továbbiakban: DEÉR 1928.) 93–94. Másként vélekedik indokolatlanul *Magyarország története tíz kötetben I. Előzmények és magyar történet 1241–ig.* Főszerk.: SZÉKELY GY. Bp. 1984. (A vonatkozó részt GYÖRFFY GY. írta. A továbbiakban: GYÖRFFY 1984.) 948.

³ C II. 9. – Ld. ehhez pl. HÓMAN B.–SZEKŰ GY.: *Magyar történet I.* Bp. 1939. (továbbiakban: HÓMAN 1939.) 355.; GYÖRFFY 1984. 951.

⁴ SRH I. 126., 182–183., 426.; G 60., 2226.; C II. 15., 391., 392–393. – Ehhez ld. pl. PAULER 1899. 207–209.; M. МАРКОВИЋ: Два натписа из Задра. Зборник Радова Византолошког Института II. Београд 1953. (a továbbiakban: МАРКОВИЋ 1953.) 108.; J. ФЕРЛУГА: Византиска управа у Далмацији. Београд 1957. (továbbiakban: FERLUGA 1957.) 127.; L. STEINDORFF: *Die Vita beati Johannis Tragurensis als Quelle zur Geschichte der dalmatischen Stadt Trogir im 12. Jahrhundert.* SÜDOST-FORSCHUNGEN 47 (1988) 17.

egyik felfogás úgy véli: Kálmán király a basileus egyetértésével, beleegyezésével szerezte meg magának Dalmáciát. Eszerint az események alakulása a következőképpen történt. 1104 vége óta Bizáncot nemcsak keletről, hanem nyugat felől is nagyszabású normann támadás veszélye fenyegette: Bohemond, Antiochia normann fejedelme ugyanis, akivel Bizánc évek óta harcban állott, 1104 végén Nyugat-Európába ment, hogy új kereszteshadjáratot szervezzen Bizánc elfoglalása céljából.⁵ A kétoldalú normann veszedelem árnyékában a basileusnak attól is tartania kellett, hogy a normann dinasztikus kapcsolattal rendelkező magyar király⁶ és Bohemond között katonai együttműködés jöhet létre a birodalom ellen, ami egy harmadik – magyar – bizánci front – megnyitását jelentette volna. Ezáltal pedig az amúgy is súlyos gondokkal küzdő görög császárság katasztrófális helyzetbe jutott volna. A magyar – normann szövetség Bizánc elleni működésének megakadályozása és a magyar – bizánci konfrontáció elhárítása érdekében I. Alexios bizánci császár Magyarország felé közeledett. Kezdeményezésére a két dinasztia között házassági kapcsolatot teremtettek: Ioannes, a bizánci trónörökös 1105 első felében feleségül vette Kálmán unokahúgát, László király Piroska nevű leányát. A frigy révén a két ország között politikai – katonai szövetség jött létre, amennyiben Kálmán vállalta: normann invázió esetén Bizáncot fogja segíteni. Ennek fejében pedig a basileus beleegyezett abba, ill. szabad kezet biztosított Kálmánnak ahhoz, hogy seregével megszállja Dalmáciát. E megegyezésnek megfelelően 1105-ben a király elfoglalta a Bizánchoz tartozó dalmát területeket, majd ugyancsak a szövetség alapján 1107–1108-ban csapataival a görög birodalmat segítette a normanokkal vívott háborúban, amely Bizánc győzelmével végződött.⁷

A másik nézet lényege az, hogy a magyar foglalás Dalmáciában tulajdonképpen agresszió volt Bizánccal szemben, azaz a hódítás nem a basileus egyetértésével, ill. engedélyével történt. A dalmát foglalást megelőző magyar – bizánci dinasztikus kapcsolat megkötésekor a király és a basileus között Dalmáciára vonatkozólag semiféle megállapodás nem jött létre. A kész tények elé állított bizánci uralkodó

⁵ F. CHALANDON: *Les Comnène. Études sur l'empire byzantin aux XIe et XIIe siècles I. Alexis Ier Comnène (1081–1118)*. Paris 1900. (a továbbiakban: CHALANDON 1900.) 234–236.; ST. RUNCIMAN: *Geschichte der Kreuzzüge II*. München 1958. 44–46.; G. OSTROGORSKY: *L'histoire de l'état byzantin*. Paris 1969. 386.

⁶ G 976., 2158. – A normann házasságra ld. pl. MAKK F.: *Magyarország a 12. században*. Bp. 1986. (továbbiakban: MAKK 1986.) 85.

⁷ Így pl. DEÉR 1928. 96.; HÓMAN 1939. 357.; MORAVCSIK Gy.: *Bizánc és a magyarság*. Bp. 1953. 72.; KAPITÁNYFÉY I.: *Magyar – bizánci kapcsolatok Szent László és Kálmán uralkodásának idején*. Acta Universitatis de Attila József nominatae. Acta Historica 75 (1983) 25–26.; GYÖRFFY 1984. 952.; Z. J. KOSZTOLNYIK: *The Church and the Hungarian Court under Coloman the Learned*. East European Quarterly 18 (1984) 2. sz. 133. – 1104–1105-re teszi a magyar – görög házasságot K. Βαρζοϋ: 'Η γυνεαιλογία τών Κομνηνών II. Θεσσαλονίκη 1984. 204–205.

kényszerűségből belenyugodott Dalmácia elvesztésébe, miután a normann veszedelem miatt szükség volt a magyar–bizánci határ békéjére és a magyar segítségre.⁸

Mi ma a következőképpen látjuk az események menetét és a köztük levő összefüggéseket. Kálmán legkésőbb 1105 nyarán foglalta el Dalmáciát, I. Alexios császár 1105 szeptemberében hagyta el a fővárost, hogy birodalma balkáni helyzetével foglalkozzék.⁹ A dalmáciai hódítás szerintünk magyar részről erőszakos cselekmény, agresszió volt Bizánccal szemben. Ennek legfőbb bizonyítéka lehet az, hogy ebben az időben Magyarország és Bizánc között még nem jött létre a dinasztikus kapcsolat, s emiatt a két állam között még semmiféle politikai–katonai együttműködésre vonatkozó megállapodás nem született. A döntő kérdés az: mikor kötött házasságot Piroška hercegnő és Ioannes bizánci trónörökös?

Ennek megválaszolásához véleményünk szerint a következő tényből kell kiindulni. A kortárs Anna Komnene, I. Alexios leánya a maga történeti művében elmondja: a basileus 1106 októberében Thessalonikében ünnepelte Szent Demeter megalomártír napját (október 26.), s ekkor érkezett hozzá a hír, hogy megszülettek Piroška és Ioannes első (iker) gyermekei.¹⁰ Úgy látjuk: ez az adat a magyar–görög házasságot 1105–1106 fordulójára datálja! A történelmi körülményekre egy másik bizánci forrás világít rá. Ez elmondja, hogy a basileus akkor kérte meg a magyar királyleányt, amikor Bizánc ellen mind a nyugati, mind pedig a keleti népek mozgásba jöttek, s a szomszédos népek egy-egy részt megszereztek maguknak a birodalomból.¹¹ Úgy véljük, itt egyszerre történik általános és közvetett utalás a két oldalról – keletről és nyugatról egyaránt – fenyegető normann veszélyre és a bizánci dalmát területek magyar elfoglalására is.

⁸ Ehhez ld. pl. MARKOVIĆ 1953. 104., 106., 111.; MAKK F.: *Megjegyzések Kálmán külpolitikájához*. Acta Universitatis de Attila József nominatae. Acta Historica 67 (1980) 27.; KRISTÓ Gy.: *Magyarország története 895–1301*. Bp. 1984. (továbbiakban: KRISTÓ 1984.) 108–109.

⁹ B. LEIB: *Anne Comnène, Alexade III*. Paris 1945. (továbbiakban: LEIB 1945.) 58–59.; CHALANDON 1900. 239.; D. PACHRYANTHOU: *La date de la mort du sébastocrator Isaac Comnène et de quelques événements contemporains*. Revue des Etudes Byzantines 21 (1963) (a továbbiakban: PACHRYANTHOU 1963.) 254.

¹⁰ LEIB 1945. 65. – Az ikergyermekek születésének 1106 őszére történő datálására ld. pl. PAULER 1899. 461. 389. jegyz. 1106 márciusára teszi ezt MORAVCSIK Gy.: *Szent László leánya és a bizánci Pantokrator-monostor*. A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet Közleményei 7–8. Bp. – Konstantinápoly 1923. 7. Végül 1106 decembere, ill. 1107 januárja mellett foglal állást – Szent Demeter megalomártír ünnepének január 25-re helyezése miatt – MARKOVIĆ 1953. 107., 132. Ld. még ehhez CHALANDON 1900. 239., 239. 8. jegyz. Ha azonban figyelembe vesszük azt, hogy Szent Demeter megalomártír ünnepnapja nem január 25-én, hanem október 26-án volt (F. K. GINZEL: *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie III*. Leipzig 1914. 310.), akkor egészen nyilvánvaló, hogy I. Alexios 1106. október végén tartózkodott Thessalonikében. Egyébként a basileus 1106 novemberében már Konstantinápolyba érkezett (PACHRYANTHOU 1963. 254. 28. jegyz.).

¹¹ MORAVCSIK Gy.: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Bp. 1984. 301–302.

A dalmáciai magyar hódítás rádöbentette a basileust arra, hogy egyrészt Antiochia és Itália mellett Magyarország felől is veszély fenyegeti birodalmát, másrészt pedig könnyen létrejöhet Bizánc ellen egy magyar-normann koalíció. Ekkor a – magyar részről megnyilvánuló – kisebb veszély leszerelése, kivédése céljából Alexios megegyezést keresett a magyar királlyal.¹² Az 1105 második felében több fordulóban lezajlott tárgyalások eredményeként Kálmán és Alexios megegyeztek Piroska és Ioannes házasságában, ami ténylegesen 1105 és 1106 fordulóján létre is jött. A két ország békét kötött egymással, a basileus elismerte a Dalmácia feletti magyar uralmat, cserében viszont a magyar király vállalta, hogy normann támadás esetén Bizánc mellett fog háborúba lépni, ami azután meg is történt 1107–1108-ban.

2. A magyar krónikában az 1105. évi dalmáciai (zárai) események tárgyalása után az alábbi mondat olvasható: „Ezután a király Oroszországba akart menni”.¹³ Ezt követően a krónikás 1106-ra datálva a trónkövetelő Álmos herceg első németországi útjáról, onnan történt visszatéréséről és Kálmánnal való kibéküléséről szól.¹⁴

A krónika megfogalmazása alapján a magyar uralkodó tervezett orosz útjára valamilyen oknál fogva nem került sor. Valószínűnek kell tartani: Álmos herceg mozgólódásai – első német útja, majd 1106-ban lengyel segítséggel végrehajtott katonai akciója¹⁵ – tartották vissza Kálmánt attól, hogy seregével orosz földre vonuljon.¹⁶

Felvetődik a kérdés: miért akart a király Oroszországba menni?

Ha végigtekintünk Kálmán addigi orosz politikáján, akkor megállapítható az, hogy a király következetesen szoros kapcsolatban állott II. Szvjatopolk kijevi nagyfejedelemmel (1093–1113), aki már I. Lászlónak is szövetségese volt.¹⁷ 1096 nyarán Kálmán a nyugati keresztések egyik – Emicho gróf által vezetett – seregének támadásakor Svjatopolkhoz akart menekülni, hogy tőle segítséget szerezzen a garázda

¹² A bizánci érdekekre ld. pl. GY. SZÉKELY: *Ungarns Stellung zwischen Kaiser, Papst und Byzanz zur Zeit Kluniazenserreform*. Spiritualität Cluniacense. Todi 1960. 324.; FR. DÖLGER: *Ungarn in der byzantinischen Reichspolitik. Byzanz und die europäische Staatenwelt*. Darmstadt 1964. 170.; GY. MORAVCSIK: *Les relations entre la Hongrie et Byzance à l'époque des croisades*. Studia Byzantina. Bp. 1967. 315.; МАКК 1986. 85.

¹³ SRH I. 426.

¹⁴ SRH I. 426.

¹⁵ SRH I. 426–427.; G 477., 490., 1596–1597. – Az eseményekre ld. pl. PAULER 1899. 210–211.

¹⁶ Hasonlóan PAULER 1899. 210.

¹⁷ Svjatopolk fia, Jarosláv volt Szent László idősebbik leányának férje (BAUMGARTEN F.: *A Saint Gilles-i apátság összekötései Magyarországgal*. Századok 1906. 405.) Ehhez ld. Б. Т. Пашуто: *Внешняя политика Древней Руси*. Москва 1968. (továbbiakban: PASUTO 1968.) 53.; МАКК 1986. 58.; FONT M.: *Magyar-orosz politikai kapcsolatok 1118–1240*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Pécs 1989. (továbbiakban: FONT 1989.) 19.

kereszteslovagokkal szemben.¹⁸ 1099-ben Szvjatopolk hívására a király sereggel vonult a nagyfejedelem segítségére Peremisl alá, ahol azonban katasztrofális vereséget szenvedett.¹⁹ A kudarc sokkoló hatása nyomán Kálmán öt éven át visszafogott külpolitikát folytatott. 1104-ben sor került a magyar–kijevi viszony erősítésére. Ebben az évben Kálmán öccse, Álmos feleségül vette Szvjatopolk leányát, Predszlavát.²⁰ Ebben az időben nem volt konfliktus a király és testvére között, s mivel Szvjatopolk eredendően Kálmán szövetségese volt, ezért jogos feltételezni azt, hogy e dinasztikus összeköttetés mögött Kálmán diplomáciája állott, s nem szükséges e házasságot Álmos politikai mesterkedésének tartani.²¹ Az más kérdés, hogy az orosz frigy Álmos herceg orosz és lengyel kapcsolatait is erősítette, hiszen Szvjatopolk másik leánya, Zbiszláva 1103-ban III. Bolesław lengyel fejedelem hitvese lett.²²

A lengyelekkel és a magyarokkal kötött házassági kapcsolatok kétségtelenül régi ellenfelei, a Rosztyszlavicsok – a peremisli Volodár és a tyerebovli Vaszilkó – ellen megszilárdították a kijevi nagyfejedelem politikai és katonai helyzetét.²³ Mégis úgy véljük, hogy 1106 első felére datálhatóan a magyar király nem a Rosztyszlavicsok részfejedelemségeivel szemben akart orosz földre vonulni, hiszen ebben az időben a Rosztyszlavicsok és Szvjatopolk között a feszült viszony ellenére béke honolt. Ebben az időszakban, az 1100-as évek első évtizedében Szvjatopolk fő ellenfelei a polovecek (kunok vagy kumánok) voltak. A nomád kunok nemcsak rendszeresen támadták és pusztították az orosz földeket, hanem belső konfliktus esetén szisztematikusan az egyes részfejedelemségeket támogatták a kijevi uralkodóval szemben. Ezt tették pl. 1099-ben is, amikor Bonjak kán vezetésével Szvjatopolk és Kálmán ellenében a részfejedelmek, Volodár, Vaszilkó és a volhíniai Dávid oldalán vonultak fel, és döntő szerepük volt abban, hogy Peremisl mellett Kálmán hadseregét megsemmisítő vereség érte.²⁴

A polovecek elleni harcokat Szvjatopolk nagyfejedelem és Vlagyimir Monomah perejaszlávli részfejedelem szervezték és irányították. 1103-ban jelentős győzelmet

¹⁸ G 40–41. – Ehhez ld. MAKK 1986. 66.

¹⁹ SRH I. 423–426.; HODINKA A.: *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*. Bp. 1916. (továbbiakban: HODINKA 1916.) 57–65., 67., 75–76.

²⁰ HODINKA 1916. 67.

²¹ FONT 1989. 20.

²² N. BAUMGARTEN: *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides russes du Xe siècle au XIIIe siècle*. Rome 1927. (továbbiakban: BAUMGARTEN 1927.) 10.; PASUTO 1968. 46.; J. FÖRSSMAN: *Die Beziehungen altrussischer Fürstengeschlechter zu Westeuropa*. Bern 1970. (továbbiakban: FÖRSSMAN 1970.) 4. táblázat.

²³ GYÖRFFY GY.: *A szávaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása*. MTA II. Osztályának Közleményei 3 (1953) (továbbiakban: GYÖRFFY 1953.) 78.

²⁴ Ld. 19. jegyz.

arattak a nomádok felett, amit azok az 1105–1107-es időszakban sorozatosan vezetett pusztító hadjárataikkal toroltak meg. E hadjáratok vezére ugyanaz a Bonjak kán volt, aki 1099-ben a megszegyenítő vereséget mérte Kálmán csapataira.²⁵ Véleményünk szerint a Bonjak vezette polovecek ellen hívta 1105–1106 fordulóján Szyjato-polk segítségül Kálmánt, aki részben szövetségesi kötelezettségből, részben pedig a peremisli kudarc megbosszulása céljából hajlandó lett volna a kért támogatást megadni a kijevei nagyfejedelemnek.²⁶ Noha ekkorra már a magyar–bizánci konfliktus is rendeződött, az 1106 első felére tervezett katonai felvonulásra még sem került sor, mivel lehetetlenné tette azt Álmos herceg sorozatos államcsíny kísérlete. Az egészen nyilvánvaló: nem igazolható az, hogy 1106-ban agresszív, hódító szándék nyomán készült volna Kálmán orosz hadjáratra.²⁷ 1106-ban Kálmán támogatása tehát elmaradt, de ennek ellenére Szyjato-polk és Monomah sikerrel verték vissza az újból betörő poloveceket, s az ellentámadás során súlyos vereséget mértek a nomád hadakra. Az orosz–kun összecsapások korabeli szakasza 1111-ben az orosz seregek győzelmével ért véget.²⁸

3. A magyar krónika két ízben – a 153. és a 155. fejezetében – is utal arra, hogy II. István seregei a lengyel határvidékeket dúlták.²⁹ A krónikás az első alkalommal a magyar király csapatainak lengyelországi akcióját az 1124. évi dalmáciai foglalás után említi meg, ezt követően azonban az 1116. évi cseh–magyar összecsapásról számol be meglehetősen részletesen.³⁰ Kronológiai szempontból következetesebb az események ismertetése a második utaláskor, mivel a lengyelországi határdúlást az 1123-as esztendőre datálható orosz hadjárat utáni harmadik évre teszi, majd II.

²⁵ М. Грушевский: История Украины – Русь II. Львов 1899. (továbbiakban: GRUSEVSKIJ 1899.) 74–75.; А. С. Орлов: Владимир Мономах. Москва – Ленинград 1946. 23–27.; PASUTO 1968. 204.; П. П. Толочко: Древняя Русь. Очерки социально – политической истории. Киев 1987. (a továbbiakban: TOLOCSKO 1987.) 97–98.

²⁶ Az 1099. évi súlyos kudarc megbosszulásának vágya élete végéig erősen foglalkoztatta Kálmánt (SRH I. 431.) Ld. ehhez PAULER 1899. 206. Kálmán távolmaradása nem befolyásolta hátrányosan a magyar király és a kijevei nagyfejedelem további együttműködését. 1107-ben mindketten III. Bolesław lengyel uralkodó oldalán vonultak harcba a trónkövetelő Zbigniew ellen. Ehhez ld. pl. PAULER 1899. 212.; T. MANTEUFFEL (szerk.): *Historia Polski do roku 1764*. Warszawa 1958. (továbbiakban: MANTEUFFEL 1958.) 221.; PASUTO 1968. 47.; M. BISKUP (szerk.): *Historia dyplomacji polskiej I*. Warszawa 1982. (továbbiakban: BISKUP 1982.) 117.

²⁷ Az 1106-ra datált Kálmán-féle terv értékelésére ld. В. П. Шушарин: Русско-венгерские отношения в IX. в. Международные связи России до XVII в. Москва 1961. (továbbiakban: SUSARIN 1961.) 167. 168.; В. П. Шушарин (főszerk.): *История Венгрии в трех томах*. Москва 1971. 142.

²⁸ Ld. 25. jegyz.

²⁹ SRH I. 434., 439.

³⁰ SRH I. 434–437.

István bizánci betörését meséli el, ami 1127 őszén játszódott le.³¹ Így módon a határszéli magyar–lengyel konfliktus tágabban az 1124 és 1127 közti években zajlott le. A kutatók többsége 1126-ra keltezi II. István lengyel hadjáratát, de előfordul az 1127-es datálás is.³²

Hasonlóan eltér a szakemberek álláspontja az események okait, hátterét illetően. Az egyik felfogás szerint különösebb indok nélkül, pusztán kalandvágyból tört be II. István lengyel földre, és a jelentőség nélküli eseménynek semmiféle komoly következménye nem volt.³³ A lengyel történetírásban azonban széles nemzetközi összefüggésbe helyezve került tárgyalásra a határmenti összecsapás. Eszerint 1126 őszén cseh–magyar szövetség jött létre I. Soběslav cseh fejedelem és II. István magyar király megegyezése során. Ez a szövetség Magyarországot a német birodalom oldalára állította cseh közvetítéssel, s ennek a cseh–magyar–német koalíciónak elsősorban és mindenekelőtt lengyelelles éle volt. Ez abban is megnyilvánult a koncepció szerint, hogy 1127 tavaszán II. István – akcióját a német uralkodóval egyeztetve – fegyveres támadást hajtott végre Lengyelország ellen.³⁴

A továbbiakban kísérletet teszünk egyrészt II. István lengyel hadjárata időpontjának, másrészt pedig a katonai fellépés hátterének meghatározására. Úgy látjuk, hogy a kronológia és a háttér kérdése szorosan összefügg, és a második probléma megoldása vezet el az első kérdés megválaszolásához.

Mi is úgy véljük, hogy nem szabad lebecsülni, lekicsinyelni a lengyel–magyar összecsapás jelentőségét, mivel annak valóban komoly nemzetközi összefüggései vannak, ezek azonban alapvetően orosz vonatkozásúak, s csak részben kapcsolhatók össze a cseh és a német ügyekkel.

A XV. századi lengyel történetíró, Jan Długosz a *Historia Polonica* című művében 1127-re szólóan tárgyalja Volodár peremisli fejedelem fiainak, Vlagyimirkó zvenyigorodi és Rosztyiszláv peremisli fejedelemnek – apjuk 1124. évi halálát követően kitört – testvérharcát. Elbeszélésében megjegyzi, hogy a fivérek idegen segítség után néztek, mégpedig Vlagyimirkó a magyarokhoz, Rosztyiszláv pedig az oroszokhoz fordult támogatásért. A lengyel krónikából kiderül, hogy Rosztyiszláv a kijevi nagyfejedelemtől, valamint Volodár testvérének, Vaszilónak a faitól, a

³¹ SRH I. 437–442.

³² 1126 mellett foglal állást pl. PAULER 1899. 233.; SRH I. 439. 1. jegyz.; HÓMAN 1939. 365.; E. MÁLYUSZ – Gy. KRISTÓ: *Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum II. Commentarii*. Bp. 1988. 437. 1127-re datál pl. K. MALECZYŃSKI: *Bolesław Krzywousty*. Kraków 1946. (a továbbiakban: MALECZYŃSKI 1946.) 153.

³³ SZILÁGYI S. (szerk.): *Magyarország története II.* Bp. 1896. (a vonatkozó rész MARCZALI H. munkája; a továbbiakban: MARCZALI 1896.) 260.; PAULER 1899. 233.; HÓMAN 1939. 365.

³⁴ MALECZYŃSKI 1946. 153. Ld. még ehhez BR. WŁODARSKI: *Ruś w planach politycznych Bolesława Krzywoustego (1102–1138)*. Nauki humanistyczno-społeczne. Zeszyt 20. Historia II. Toruń 1966. (továbbiakban: WŁODARSKI 1966.) 54.; BISKUP 1982. 124.

Vaszilkovicsoktól (Györgytől és Ivántól, a halicsi és a tyerebovli fejedelmektől) szerzett segítséget magának, míg Vlagyimirkónak a magyarok nyújtottak támogatást.³⁵ Długosz azonban nem szól arról, hogy miben nyilvánult meg a segítségadás.

Długosz közlését látszik igazolni az orosz udvari történetíró, Tatyiscsev (1688–1758), aki az orosz évkönyvek általa összeállított redakciójában 1126-ra datálva ugyancsak tárgyalja ezeket az eseményeket. Hozzá kell tenni, hogy Tatyiscsev elbeszélése részletesebb, mint a lengyel humanista historikusé. Az ő előadásában Vlagyimirkó családjával együtt a magyar királyhoz menekült, aki a zvenyigorodi részfejedelem apósa volt. Távollétében Zvenyigorodot 3000 magyar és halicsi fegyveres sikerrel védelmezte meg Rosztyiszláv támadásától. Ezután Vlagyimirkó hazaérkezett Magyarországról, és a kijevi nagyfejedelemtől való félelmében megszüntette az ellenségeskedést testvérével szemben.³⁶ Mindenesetre a két fivér megtartotta a maga fejedelemségét.

A kutatók – attól függően, hogy mennyire adtak hitelt Długosznak, ill. Tatyiscsevnek – az események értékelését illetően két táborra szakadtak. A szakemberek egyik csoportja – elsősorban Długosz alapján – úgy foglalt állást –, hogy a Volodárevicsek harcában Vlagyimirkó élvezte a magyar király támogatását.³⁷ Közülük többen úgy vélekedtek – összevonva a magyar krónikának és az orosz évkönyveknek II. István 1123. évi orosz hadjáratára vonatkozó közléseit Długosz és Tatyiscsev adataival –, hogy II. István egyetlen alkalommal, mégpedig 1127-ben vezetett hadat Oroszországba.³⁸ A kutatás másik vonulata nem fogadja el Długosz és Tatyiscsev

³⁵ *Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae IV.* Varsaviae 1970. (továbbiakban: Długosz 1970.) 308. Erre az adatra FONT M. idézett dolgozata hívta fel a figyelmünket. (FONT 1989. 134–135.)

³⁶ В. Н. ТАТИЩЕВ: *История Руссу́йская II.* Москва - Ленинград 1963. (továbbiakban: TATYISCSEV 1963.) 138. Meg kell jegyezni, hogy Volodár fiainak belviszálya a ránk maradt orosz évkönyvekben nem nyert megörökítést.

³⁷ Így pl. SZALAY L.: *Magyarország története I.* Pest 1861. (továbbiakban: SZALAY 1861.) 242–243.; И. Ш. РАНЕВИЧЬ: *История Галицко-володимирской Руси.* Львов 1863. (továbbiakban: SARANYEVICS 1863.) 35.; HORVÁTH M.: *Magyarország történelme I.* Pest 1871. (továbbiakban: HORVÁTH 1871.) 384–385.; К. ГРОТ: *Изъ истории Угрии и славянства въ XII в (1141–1173).* Варшава 1889. (továbbiakban: GROТ 1889.) 23–24.; M. WERTNER: *Boris und Rostislav.* Berlin 1889. (továbbiakban: WERTNER 1889.) 5., 11., Н. Ф. КОТЛЯР, *Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси IX–XIII вв.* Киев 1985. (továbbiakban: КОТЛЯР 1985.) 78–79.; ТОЛОСКО 1987. 108.; FONT 1989. 134–135. Magyar közreműködést tételez fel a testvérharcban II. István személyes részvétele nélkül pl. LÁZÁR GY.: *Az orosz birodalom történelme I.* Temesvár 1890. (továbbiakban LÁZÁR 1890.) 191.; PODHRADSKY GY.: *Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.* Bp. 1916. 41.

³⁸ Ld. pl. SZALAY 1861. 242–243.; HORVÁTH 1871. 384–385. A két eseménysor összevonása elfogadhatatlan, mivel a történések színtere, a résztvevők személye és a szemben álló erők összetétele teljesen különbözött egymástól.

elbeszélésének hitelét, ezért nem tesz 1127-re oroszországi beavatkozást, s csupán az 1123. évi volhíniai felvonulásról beszél.³⁹

A legújabb lengyel és szovjet szövegfilológiai vizsgálódások eredményeképpen mind Długosz értesülései, mind Tatyiscsev közlései az eddiginél nagyobb hitelt kaptak, a korábbinál értékesebbnek bizonyultak. Mindkét szerzővel kapcsolatban ma az uralkodó nézet az, hogy olyan régi eredetű, hiteles forrásokat (orosz évkönyveket) használtak, amik nem maradtak ránk, mivel időközben elvesztek. Ennek nyomán a legújabb szovjet kutatás elfogadja mind Długosz, mind pedig Tatyiscsev állításait. Ez a felfogás kezd terjedni a magyar szakirodalomban is.⁴⁰ Mi is ezt a nézetet valljuk azzal a megszorítással, hogy más forrásadatokat híján nem látjuk bizonyíthatónak Tatyiscsev azon közlését, miszerint Vlagyimirkó felesége a magyar király leánya lett volna. Egészen nyilvánvaló, hogy II. István szóba sem jöhet az orosz herceg apósaként, hiszen annak az 1120-as évek elején kötött normann házassága gyermektelen maradt.⁴¹ Éppen emiatt több kutató azt vallja, hogy Vlagyimirkó neje Kálmán leánya volt.⁴² Mérvadó adatokkal azonban ez sem igazolható. Mi úgy gondoljuk: ha valóban Kálmán leánya lett volna Vlagyimirkó hitvese, akkor erre a családi kapcsolatra, mint fontos tényre II. Géza 1152-es hadjáratakor az orosz herceg hivatkozott volna. Ő azonban II. Géza megbékítése céljából arra utalt, hogy korábban – 1135-ben – II. Béla érdekében a lengyelekkel harcolt.⁴³

Felmerül a kérdés: ha II. István nem állott dinasztikus kapcsolatban Vlagyimirkóval, akkor mivel magyarázható az, hogy a testvérharcban a király a zvenyigorodi fejedelem oldalára állt. Ennek oka részben az lehetett, hogy amikor 1123-ban II. István Jaroszláv volhíniai fejedelem támogatása miatt III. Boleslaw lengyel uralkodó mellett politikai–katonai szövetséget kötött Volodár peremisli fejedelemmel, akkor apja nevében a Magyarországon tartózkodó Vlagyimirkó lépett egyezsége a királlyal.⁴⁴ A döntő mozzanat azonban az volt, hogy 1113–1114 óta – Kálmán orosz

³⁹ MARCZALI 1896. 260.; Erre ld. pl. PAULER 1899. 231–232.; GRUSEVSKIJ 1899. 90.; HÓMAN 1939. 365.; SUSARIN 1961. 168.; А. В. НАЗАРЕНКО: О "Русской марке" в средневековой Венгрии. Восточная Европа в древности и средневековье. 1978. (továbbiakban: NAZARENKO 1978.) 306.

⁴⁰ Így pl. КОТЛЯР 1985. 78–79.; ТОЛОЧКО 1987. 108. Részben fogadja el Długosz és Tatyiscsev adatait pl.: О. М. РАПОВ: Княжеские владения на Руси в х-первой половине XIII в. Москва 1977. (továbbiakban: РАПОВ 1977.) 73.; I. П. КРИПЯКОВИЧ: Галицко-волынське князівство. Кіев 1984. (továbbiakban: КРИПЯКОВИЧ 1984.) 72. Długosz és Tatyiscsev értékelésével kapcsolatos vitára ld. FONT 1989. 47–48., 60., 136.

⁴¹ TATYISCSEV 1963. 138. – II. István házasságára ld. SRH I. 443.

⁴² Pl. BAUMGARTEN 1927. 15.; FORSSMAN 1970. 3. táblázat. Vö. GYÖRFFY 1953. 79.

⁴³ HODINKA 1916. 179., 253.

⁴⁴ GYÖRFFY 1953. 72., 81.

feleségének, Eufémiának eltaszítása óta⁴⁵ – igen feszült volt a viszony Magyarország és Kijev között. 1123-ban II. István serege Kijev ellenfele, Jarosláv érdekében vonult harcba Volhíniában Vlagyimir Monomah nagyfejedelem szövetségeseivel szemben.⁴⁶ Minthogy Rosztyiszláv koalíciós partnere Msztyiszláv kijevi uralkodó volt, ezért érthető módon a Magyarország és Kijev közti ellenséges viszony a magyar király helyét Vlagyimirkó mellett jelölte ki.

Már a korábbi kutatók közül is többen a Volodárevicsek harcába való magyar beavatkozással hozták összefüggésbe a Vita Conradi azon adatát, amely azt tartalmazza, hogy Konrád salzburgi érsek követe felkereste a magyar királyt, aki éppen akkor az oroszok határvidékén (in marchia Ruthenorum) tartózkodott.⁴⁷ Vitatott ennek az eseménynek az időpontja és a marchia Ruthenorum földrajzi fekvése is. A salzburgi érsek követe és II. István találkozásának dátumaként 1125, 1126, 1127 és 1131 egyaránt szóba jött.⁴⁸ Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy követének magyarországi útjával egyidőben a salzburgi érsek társaságában a magyar–osztrák határ közelében járt többek között Eckbert münsteri püspök is, aki viszont 1127. február 28-a után foglalta el főpapi székét,⁴⁹ akkor feltételezhető: II. István 1127-ben volt az oroszok határvidékén. Szerintünk közelebről is meghatározható az időpont, mivel 1127 őszén a király Bizánc ellen vezetett hadat, ezért csak 1127 első felében tartózkodhatott az orosz marchiában.⁵⁰ Kérdéses a marchia Ruthenorum földrajzi lokalizálása is. Van olyan nézet, amely az osztrák–magyar határvidékre helyezi,⁵¹ más felfogás Haliccsal azonosítja,⁵² egy további vélemény a Duna–Száva közén jelöli ki a helyét.⁵³ Mi azokkal értünk egyet, akik Kelet-Magyarországon az orosz határvidékre teszik e magyar határtartományt.⁵⁴

Ha eddigi fejtegetésünk helyes, akkor ez azt jelenti, hogy II. István 1127 első felében sietett Vlagyimirkó segítségére. Ebből az is adódik, hogy Vlagyimirkó és

⁴⁵ SRH I. 429.; HODINKA 1916. 95.

⁴⁶ SRH I. 437–439.; HODINKA 1916. 95–97

⁴⁷ G 2326. – Ehhez ld. pl. GROT 1889. 24.; WERTNER 1889. 5., 18.; GRUSEVSKIJ 1905. 418.

⁴⁸ 1125-ös, ill. 1126-os keltezésre ld. MARCZALI 1896. 260.; 1127-re datál pl. WERTNER 1889. 5.; GROT 1889. 23–24.; HUBER A.: *Ausztria története I.* Bp. 1899. 221.; G 2326.; FONT 1989. 135–136. 1131-re teszi az eseményt PAULER 1899. 239.

⁴⁹ WERTNER 1889. 11. Ehhez ld. W. KOHL: *Das Bistum Münster 4/1. Das Domstift St. Paulus zu Münster.* Germania Sacra 17/1. Berlin–New York 1987. 141.

⁵⁰ FONT 1989. 135.

⁵¹ KRISTÓ GY.: *Oroszok az Árpád-kori Magyarországon. Tanulmányok az Árpád-korról.* Bp. 1983. 203., 206.

⁵² WERTNER 1889. 5.

⁵³ NAZARENKO 1978. 306.

⁵⁴ MARCZALI 1896. 260.; PAULER 1899. 239.; PASUTO 1968. 334. 5. jegyz.; FONT 1989. 135.

Rosztyiszláv harcát 1126–127-re kell datálni, azaz a testvérháború 1126-ban kezdődött el és 1127-ben fejeződött be.⁵⁵ Úgy látjuk, hogy II. István segítségnyújtása összetett jellegű volt. Egyrészt segédcsapatokat bocsátott Vlagyimirkó rendelkezésére, ezek részt vettek Zvenyigorod védelmében,⁵⁶ másrészt ezzel egyidőben a király maga is felvonult a Kárpátok tövében Halics irányában az orosz határvidékre (marchia Ruthenorum). Ez egy fenyegető hadmozdulat volt, s könnyen lehet, hogy ennek hírére szüntette meg Rosztyiszláv Zvenyigorod ostromát. Végül 1127 első felében az orosz határvidékről II. István seregével lengyel területre tört be. Azaz a magyar király lengyelországi akcióját 1127 első felére tesszük. Erre a katonai lépésre feltehetően Vlagyimirkó kérésére került sor. A zvenyigorodi fejedelem ugyanis joggal tarthatott attól, hogy III. Boleslaw lengyel uralkodó Rosztyiszlávnak segítséget fog nyújtani. Vlagyimirkó feltételezése nem volt alaptalan. 1123-ban még szemben állott egymással Lengyelország és Kijev, de ezt követően a nyugatról jelentkező német nyomás miatt Boleslaw békés kapcsolatokra törekedett Kijevvel. Politikai célját sikerült is elérnie, mert Msztyiszláv nagyfejedelem 1125-ös trónralépte után hamarosan békét és szövetséget kötött egymással Boleslaw és Msztyiszláv.⁵⁷ S mivel 1126–1127-ben a kijevi nagyfejedelem Rosztyiszláv ügyét támogatta, ezért Vlagyimirkónak minden oka megvolt ahhoz, hogy attól tartson: a lengyel uralkodó kijevi szövetségeseinek készítésére Rosztyiszláv oldalára fog állni. Ennek megakadályozása, Boleslaw lekötése céljából Vlagyimirkó érdekében tört be II. István hadserege 1127 első felében Lengyelországba. Az akció elérte célját, hiszen Boleslaw oroszországi beavatkozására nem került sor. Nyilvánvalóan a lengyel uralkodó a német és a magyar front mellett nem kívánt harmadik szintéren is konfliktusba keveredni. Vélelmezhető: a magyar fél lengyelelles akciója szerepet játszott abban is, hogy közeledés indulhatott meg a német birodalom és a magyar királyság között, amit egyébként elősegített a cseh–magyar szövetség, ill. a magyar–osztrák viszony megjavulása is ebben az időszakban.⁵⁸

Végül szólni kell arról, hogy ennek a lengyel–magyar konfliktusnak igen komoly következménye volt a lengyel–magyar kapcsolatok addigi jellegének teljes megváltozása. Ismeretes, hogy Magyarország és Lengyelország között 1106 óta – Kálmán és III. Boleslaw szerződésükötése nyomán – békés, baráti, sőt szövetségi viszony

⁵⁵ Vlagyimirkó és Rosztyiszláv belháborújának időpontja szerfelett vitatott. 1125–1126-ra helyezi pl. RAPOV 1977. 73.; 1126-ra datálja pl. KOTLIÁR 1985. 78.; TOLOCSKO 1987. 108.; 1127-re keltezi pl. GROT 1889. 23–24.; WERTNER 1889. 5., II.; LÁZÁR 1916. 190–191.; KPIPIJAKEVICS 1984. 72.; FONT 1989. 135.

⁵⁶ TATYISCSEV 1963. 138.

⁵⁷ MALECZYŃSKI 1946. 153., 157.; WŁODARSKI 1966. 55. PASUTO 1968. 152.

⁵⁸ MARK 1986. 98.

állott fent.⁵⁹ II. István agresszív fellépése révén ez a viszony teljesen ellenségesé vált. S ez magyarázza azt, hogy 1132-ben III. Bolesław fegyveres eszközökkel támogatta II. Bélával szemben Borisz herceg hatalom-megszerzési kísérletét.⁶⁰ Ez az eseménysor azonban már az Álmos-ági királyok történetéhez tartozik.

⁵⁹ G 477., 490., 1596. – Ehhez ld. pl. PAULER 1899. 211.; MAKK 1986. 87.

⁶⁰ SRH I. 447–452.; G 28., 1765., 2289. stb. A korabeli lengyel politikára ld. pl. MANTEUFFEL 1958. 222–227.; WŁODARSKI 1966. 54.; MAKK F.: *Borisz, egy XII. századi trónkövetelő*. Acta Universitatis de Attila József nominatae. Acta Antiqua et Archaeologica. Supplementum VI. Szeged 1987. 63.

Quelques remarques sur la politique extérieure des rois de la branche de Coloman

Dans son étude, l'auteur examine les trois événements de la politique extérieure de l'époque des souverains de la branche de Coloman – de Coloman /1095–1116/ et de son fils Etienne II /1116–1131/. L'auteur prend la position suivante en ce qui concerne la conquête hongroise en Dalmatie en 1105: l'occupation des territoires dalmates de la part des Hongrois était une agression contre Byzance, car l'annexion des territoires dalmates appartenant à l'empire de Byzance s'était faite sans l'autorisation du basileus. Ensuite, Byzance a noué une alliance avec la Hongrie contre les Normands et la coalition a été renforcée par le mariage de Piroška, princesse hongroise et de Ioannes, prince héritier de Byzance au tournant des années 1105–1106. Selon l'auteur, Coloman a désiré de nouveau faire la guerre en Russie en 1106 après la guerre de 1099, pour aider son ancien allié Sviatopolk, grand duc de Kiev, dans sa lutte contre les Polovetz nomades. L'opinion de l'auteur est que dans la première moitié de 1127, Etienne II s'est ingéré effectivement dans la lutte intestine russe aux côtés du prince de Zvenigorod, Vladimirko. Le roi de Hongrie a prêté une aide militaire à Vladimirko, ensuite, en faveur de son allié russe, il a lancé une attaque dévastatrice contre des territoires polonais.